

عنوان اثر: نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر

مؤلف / مترجم: جورج ریتزر / ترجمه محسن ثلاثی

ناشر / سال نشر: انتشارات علمی / ۱۳۸۰، چاپ پنجم

معرفی، نقد و بررسی

این اثر، یکی از معروف‌ترین و پرفروش‌ترین کتاب‌های جورج ریتزر جامعه‌شناس و نظریه‌پرداز برجسته و استاد دانشگاه مریلند است. این کتاب یکی از دو اثر مهم و چندین بار تجدید چاپ شده‌ی وی در دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی بوده که به شکل نسبتاً مناسبی محسن ثلاثی ترجمه و انتشارات علمی منتشر نموده است.

چارچوب کلی کار، یعنی دسته‌بندی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی ذیل مفهوم انگاره یا نمونه‌های چندگانه واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی مرور و دسته‌بندی ریشه‌های تاریخی نظریه جامعه‌شناختی، دنبال کردن تحولات آن به نحوی سازگار با چارچوب مفهومی کتاب، بررسی نظریه فمینیستی معاصر و توجه به رویکردهای تلفیقی جدیدتر و تلاش برای ارائه تحلیل‌های فرانظری از نظریه اجتماعی و جامعه‌شناختی، بیان دقیق توانمندی‌ها و کاستی‌های نظری مختلف و ترکیب‌های جدیدتر آنها همگی از نوآوری‌های برجسته و ملموس این کتاب است که باعث استقبال فراوان خوانندگان و علاقه‌مندان در سطح جهانی و در نتیجه تجدید چاپ مکرر آن و سایر کارهای ریتزر شده است.

آثار مشابه با این اثر:

جورج ریتزر / احمدرضا غروی‌زاد

غلامعباس توسلی

نظریه‌های جامعه‌شناسی

نظریه‌های جامعه‌شناسی

تفکر نظری در جامعه‌شناسی و یلیام اسکیدمور / جمعی از مترجمان
 نظریه‌های جامعه‌شناسی مدرن پارسونز تاهابرماسی، یان کرایت / عباس مخبر

بررسی شکلی

این اثر در زبان اصلی برای کتاب درسی دانشگاهی نوشته شده و لذا کاملاً سنجیده، روان و رسا است. خوشبختانه کار ترجمه آقای محسن ثلاثی نیز نسبتاً رسا و اغلب روان از کار درآمده است.

نوشتار متن ترجمه شده نه‌تنها پختگی نسبی با ساختار زبان فارسی دارد و نه تقلید لفظ به لفظ یا نسخه برداری از ساختار گرامری عبارات انگلیسی نمی‌باشد، بلکه قواعد دستور زبان فارسی را، هم از حیث صرفی (واژه‌پردازی) و هم از لحاظ نحوی (قواعد جمله‌پردازی)، رعایت نموده است و در بیشتر جاها علائم نقطه‌گذاری در جای مناسب و درست به‌کار رفته است. در موارد جزئی نمونه‌هایی به چشم می‌خورد که قواعد ویرایشی و نگارشی در آن رعایت نشده است. مثال: صفحه ۴۹۱، پاراگراف دوم سطر آخر: «تحلیل اجتماعی و دگرگونی اجتماعی»، تبعیت از ساختار انگلیسی شده و اولین کلمه «اجتماعی» می‌توانست به قرینه حذف شود؛ در سطر اول پاراگراف آخر صفحه ۲۰۷: «تأکید مثبت عمده دوم نظریه انتقادی» توالی و تتابع اضافات است که خواندن را مشکل می‌سازد، بهتر است گفته شود: «دومین تأکید مثبت و مهم نظریه انتقادی»

وضعیت کتاب از حیث حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی، صحافی و طرح جلد، قابل قبول و متناسب با یک کتاب درسی اصلی در حوزه نظریه‌های جامعه‌شناسی است.

این کتاب، به‌خصوص در چاپ جدید آن، که دارای دو فصل اضافی نسبت به چاپ قبلی است، با حجم ۸۲۹ صفحه بیش از حجم درس «نظریه‌های ۱ و ۲» دوره کارشناسی است. در حقیقت، مطالب این کتاب بیشتر مناسب با نظریه‌های (۲) در دوره کارشناسی و به‌خصوص «بینش‌های جامعه‌شناسی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی ارشد و بالاتر از آن است. برای دوره کارشناسی فصول اول و دوم کتاب (یعنی بخش اول کتاب)، به ویژه فصل اول، برای منبع کمکی مناسب است. به نظر می‌رسد بیشتر فصل‌های بعدی آن، به-

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر ۱۴۵

خصوصاً فصل اولیه، برای تدریس در دوره کارشناسی قابل استفاده است اما حجم کتاب و نوع مطالب آن، به‌خصوص در فصول نهم و دهم و دو فصل ضمیمه، با درس نظریه‌های دوره کارشناسی ارشد تناسب دارد. مطالب این کتاب، بیشتر تناسب با واحدهای درس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی و به‌خصوص «بینش‌های جامعه‌شناسی» و «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۲)» در دوره کارشناسی ارشد و بالاتر از آن، را دارد.

بررسی محتوایی

ریترز با اشراف و تبحر تحسین‌برانگیزی مفاهیم و اصطلاحات تخصصی نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی را به‌جا و درست به‌کار برده است.

در کل، با توجه به حجم کتاب، تنوع مطالب (دیدگاه‌ها و مکاتب)، مباحث نظری، فراوانی قابل ملاحظه مفاهیم و اصطلاحات تخصصی در این اثر و نبودن معادل‌های مناسب برای تعداد زیادی از واژه‌های تخصصی قبل از ترجمه این کتاب، کار مترجم از حیث معادل‌گذاری اصطلاحات تخصصی قابل قبول و سزاوار تقدیر است. هر چند، بی‌توجهی به اصلاح برخی کاستی‌ها در چاپ‌های بعدی، از ضعف‌های کار مترجم به‌شمار می‌آید. نمونه‌هایی از معادل‌های خود ساخته اصطلاحات تخصصی:

انگیزه برای آنکه (because motive) ، کارگر جزیی کار (detail worker) ، روش‌شناسی مردم‌نگارانه (ethnomethodology) ، پهن دامنه (large – scale)

نمونه‌ای از معادل‌گذاری نامناسب:

گرامریستی (bio grammer) ، کارگر یقه تیره (blue collar worker) ، آزمایش نقض کننده (breaching experiment) ، دیوانی کردن (bureaucratization) نظریه کشمکش (conflict theory) ، هم‌گروهی آمرانه تنظیم شده (imperatively co ordirate) و

کتاب از یک طرح نظری منسجم بر اساس تقسیم نظریه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی در قالب چند انگاره یا سرمشق کلی تبعیت می‌کند. ابتدا، به عنوان

مقدمه‌ای بر کتاب، طی دو فصل، شکل‌گیری و تحولات ابتدایی و بعدی نظریه‌های جامعه‌شناسی بیان شده و سپس یک به یک نمونه‌ها و مکاتب جامعه‌شناسی مختلف مورد بحث قرار گرفته و با هم مقایسه می‌شوند.

این اثر را کتابی جامع، نسبتاً روشن و بسیار قابل استفاده در مجموعه دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی در مقاطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد یا حتی بالاتر از آن دانست که تا مدت‌ها می‌تواند در مجموعه کتب نظریه‌های جامعه‌شناسی به زبان فارسی، به شکل مطلوبی بخش مهمی از اهداف دروس نظریه‌های جامعه‌شناسی را پوشش دهد.

محتوای کتاب با فهرست آن کاملاً انطباق داشته و مباحث بسیار مفید، مورد نیاز و تلاش درخشان ریتزر را به نمایش می‌گذارد. در بخش اول کتاب (مقدمه)، طی دو فصل به اختصار به آراء و اندیشه‌های جامعه‌شناسان کلاسیک می‌پردازد و در بخش دوم (نظریه‌های عمده) و بخش سوم (بخش الحاقی در انتهای کتاب) با دیدگاه‌ها و مکاتب مختلف جامعه‌شناسی ذیل انگاره‌های چندگانه نظری آن و نیز با تلاش‌هایی که در خصوص تلفیق نظریه‌ها و شکل دادن یک انگاره تلفیقی صورت گرفته است، آشنا می‌شویم.

مطالب کتاب حدود ۹۰٪ موضوعات سرفصل را پوشش می‌دهد. در این اثر، نظریه‌ها با رویکردی مقایسه‌ای، انتقادی و در سیری پیش‌رونده از لحاظ تاریخی با تأکید بر نظریه‌های معاصر در چارچوب انگاره‌ها، مکاتب و دیدگاه‌های جامعه‌شناختی مطرح شده‌اند. بیان نظریه‌ها و مکاتب، مقایسه و مرور انتقادی آن‌ها، جنبه‌های مثبت و منفی و کارایی هر یک از دیدگاه‌های نظری، که خواسته سرفصل بوده است، تأمین شده است.

با اینکه این کتاب چندبار تجدید چاپ شده است (چاپ اول ۱۹۸۳ و چاپ دوم ۱۹۸۸ همزمان با چاپ دوم کتاب نظریه جامعه‌شناسی) و پس از این دوره، از سال‌های ۲۰۰۰ به بعد، آثار جدیدتر و با ترکیب تازه‌تر و محتوای افزون‌تری از ریتزر در حوزه نظریه‌ها جایگزین کتاب‌های نظریه جامعه‌شناسی و نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر شده است و متأسفانه ما کتاب‌های جدیدتر را به زبان فارسی در اختیار نداریم، اما هنوز هم این اثر در محدوده منابع فارسی بسیار تازه و نسبتاً روزآمد جلوه می‌کند.

نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر ۱۴۷

بر کل کتاب یک چارچوب مفهومی معین و نوعی نظم منطقی بر اساس حرکت از کلی به جزئی، گذشته به حال (پارادایم واقعیت اجتماعی، تعریف اجتماعی و رفتار اجتماعی سپس نظریه‌های ساختارگرا، پساساختارگرا و بعد از آن ترکیب‌های جدید و بحث فرانظریه) حاکم است.

تا زمان ارائه هر یک از چاپ‌های کتاب، همه منابع مهم و مرتبط را نویسنده و گاهی همکارانش دیده‌اند و به آنها ارجاع داده شده است. اما معادل انگلیسی منابع و مأخذ کتاب با مشخصات کامل آنها متأسفانه در متن ترجمه حذف شده‌اند.

در خصوص جهت‌گیری علمی، فلسفی، اخلاقی و اجتماعی نویسنده باید گفت، به جز جهت‌گیری مبتنی بر تعهدات علمی، اخلاقی و آکادمیک و حفظ بی‌طرفی در بیان و تحلیل مطالب و حتی، علاوه بر آن، داشتن رویکرد تلفیقی، ترکیبی و استنتاجی و تلاش برای فرانظریه‌سازی، جنبه دیگری؛ به ویژه با مضمون منفی، در کار ریتزر دیده نمی‌شود.

کتاب جنبه علمی و دانشگاهی محض داشته، سوگیری و جانبداری خاص، موافق یا برضد فرهنگ و ارزش‌های اسلامی و مسائل مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران در آن دیده نمی‌شود.

این اثر از نظر سیاسی، اجتماعی و فرهنگی ابعاد مخرب نداشته و مطمئناً با فهم و استفاده درست از مباحث آن، پیامدهای سودمند در درک تحولات و پدیده‌های اجتماعی و در نتیجه اصلاح عملکرد را در سطح خرد و کلان، عاملیت و ساختار می‌توان انتظار داشت.

ترجمه به صورت کامل و اغلب روان و امانت‌دارانه انجام شده است. در بیشتر صفحه‌ها، متن را می‌توان با توجه به سطح تحلیلی و دشواری بیان مفاهیم و دیدگاه‌های نظری با سهولت و آسانی قابل توجهی خوانده و به دور از پیچیدگی‌های اغلب متون ترجمه شده، فهمید. در عین حال، مواردی از نارسایی، جابه‌جایی در تعابیر، کاربرد نادرست یا نامناسب اصطلاحات و معادل‌ها را می‌توان یافت.

از سوی مترجم، کار مفید و افزوده‌ی ثمربخشی به نام پرسش‌ها و پاسخ‌ها در انتهای هر فصل آمده است که برای چکیده کردن مطالب و ارزشیابی کار

آموزش کتاب نقش مطلوبی دارد و کتاب را به یک متن درسی نزدیک‌تر می‌سازد. در آغاز کتاب، معرفی مختصری از نویسنده و مقدمه کوتاهی از مترجم ذکر شده است. همچنین به ضمایم مفید کتاب، که مترجم تهیه کرده، می‌توان اشاره کرد، اما توضیحات مستقل و تکمیل‌کننده یا منتقد در ذیل مطالب، ابتدا یا انتهای آنها از سوی مترجم دیده نمی‌شود.

از تغییرات محتوایی که در چاپ پنجم نسبت به چاپ نخست کتاب صورت گرفته است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- اضافه شدن دو فصل انتهایی کتاب با عنوان «تلفیق عاملیت و ساختار» و «نظریه‌های معاصر درباره نوگرایی و مابعدنویس‌گرایی»
- حذف برخی از اصطلاحات از واژه‌نامه انگلیسی به فارسی
- تغییر در جهت ستون‌های واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

پیشنهادها

در تجدید چاپ احتمالی کتاب، لازم است برخی نکات که ذیلاً به آن‌ها اشاره می‌شود، رعایت شود. هر چند، با وجود نسخه‌های تجدید چاپ شده یا تغییر شکل‌یافته اثر در سال‌های ۲۰۰۰ به بعد، که از حد این کتاب فراتر می‌رود، اساساً ترجمه آثار جدید ریتزر مطلوب‌تر و مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

- اصلاح برخی اغلاط چاپی
- تصحیح برخی معادل‌های اصطلاحات تخصصی
- افزایش حاشیه بالا و پایین صفحه و کاهش تعداد خطوط در هر صفحه. این امر ممکن است به حجم کتاب بیفزاید که در این صورت می‌توان کتاب را در دو جلد منتشر کرد.
- اضافه کردن فهرست منابع
- افزودن معادل اصطلاحات و اسامی در متن کتاب به صورت زیرنویس